

6. Zasada ścigania z urzędu

pojęcie zasady ścigania z urzędu

1. Zasada ścigania z urzędu (zasada oficjalności) jest normą ogólną, zgodnie z którą wszczęcie i kontynuowanie postępowania karnego w sprawie o przestępstwo jest wyrazem realizacji interesu ogólnospołecznego (państwowego) i nie wymaga ani inicjatywy, ani współdziałania ze strony osób pokrzywdzonych. Przestępstwa są ścigane z urzędu przez wyspecjalizowane organy państwowe, w szczególności przez prokuraturę i policję. Proces karny może zostać wszczęty nie tylko niezależnie od woli osoby pokrzywdzonej przez przestępstwo, ale nawet wbrew jej woli. Tryb ścigania z urzędu jest nazywany także trybem publicznoskargowym. Nie tylko bowiem postępowanie przygotowawcze może zostać wszczęte przez organ z urzędu, ale również z urzędu, tj. niezależnie od woli pokrzywdzonego, przygotowana zostaje skarga publiczna, którą do sądu wnosi prokurator⁵⁰.

2. Zasada ścigania z urzędu wynika z licznych przepisów kodeksu postępowania karnego. Zgodnie z art. 9 § 1 k.p.k., organy procesowe prowadzą postępowanie i dokonują czynności z urzędu, chyba że ustawa uzależnia je od wniosku określonej osoby, instytucji lub organu albo od zezwolenia władzy. Strony i inne osoby mogą jednak składać wnioski o dokonanie również tych czynności, które organ może lub ma obowiązek podejmować z urzędu (art. 9 § 2 k.p.k.). Zasada ścigania z urzędu wynika także z przepisu art. 10 k.p.k., który formułuje zasadę legalizmu. Zgodnie z art. 10 § 1 k.p.k., organ powołany do ścigania przestępstw jest zobowiązany do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego, a oskarżyciel publiczny także do wniesienia i popierania oskarżenia – o czyn ścigany z urzędu (zob. także art. 304 § 2 i 3 k.p.k.).

Przepisy kodeksu postępowania karnego nie wskazują wprost, które przestępstwa są ścigane z urzędu. Pozwalają to ustalić przepisy prawa karnego materialnego, które określają przestępstwa ścigane w innym trybie niż z urzędu. Przyjmuje się więc *a contrario*, że ścigane z urzędu są te wszystkie przestępstwa, które nie są ścigane w innym trybie, np. z oskarżenia prywatnego czy na wniosek.

tryby ścigania

3. W polskim systemie prawnokarnym można wyróżnić trzy tryby ścigania: z urzędu, na wniosek oraz z oskarżenia prywatnego. W jakim trybie jest ścigane konkretne przestępstwo, decyduje ustawa. Przyczyny zróżnicowania ustawowego trybu ścigania są różne. Ściganie przestępstw, które godzą w podstawowe interesy państwa, nie zaś w indywidualne dobra poszczególnych jednostek, zawsze będzie następowało z urzędu. Podobnie ścigane z urzędu będą najpoważniejsze przestępstwa naruszające lub zagrażające indywidualnemu dobru obywateli, np. przestępstwo zabójstwa. Czasami jednak, z uwagi na specyficzny charakter naruszonego przestępstwem dobra, państwo pozostawia inicjatywę ścigania sprawcy osobie pokrzywdzonej, np. przestępstwo zgwałcenia, pomimo niewątpliwie wysokiego stopnia społecznej szkodliwo-

⁵⁰ R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *op. cit.*, s. 66–67.

ści takiego czynu. Wreszcie przestępstwa, które naruszają przede wszystkim interesy osób pokrzywdzonych, np. przestępstwo zniesławienia, ścigane są z oskarżenia prywatnego⁵¹.

3.1. Tryb ścigania z urzędu (z oskarżenia publicznego) obowiązuje w zdecydowanej większości przestępstw. W przypadku uzyskania informacji o podejrzeniu popełnienia przestępstwa ściganego z urzędu uprawniony organ jest zobowiązany wszcząć postępowanie niezależnie od woli osoby pokrzywdzonej.

3.2. Tryb ścigania na wniosek charakteryzuje się tym, że dla jego uruchomienia konieczny jest wniosek osoby pokrzywdzonej, a po złożeniu wniosku postępowanie toczy się z urzędu. Ściganie na wniosek stanowi odstępstwo od zasady ścigania z urzędu. Ściganie w tym trybie rozpoczyna się tylko w razie złożenia wniosku przez uprawniony podmiot. Osobą uprawnioną do złożenia wniosku o ściganie jest najczęściej pokrzywdzony. W pewnych sytuacjach wniosek o ściganie może być złożony także przez inny podmiot niż pokrzywdzony (zob. art. 51 § 2 k.p.k., art. 52 § 1 k.p.k.).

Zgodnie z art. 12 § 1 k.p.k., w sprawach o przestępstwa ścigane na wniosek postępowanie z chwilą złożenia wniosku toczy się z urzędu. Złożenie wniosku powoduje, że od tego momentu postępowanie toczy się z urzędu. Właściwy organ powinien pouczyć osobę uprawnioną do złożenia wniosku o przysługującym jej uprawnieniu. Pokrzywdzony powinien mieć zdolność do działań procesowych. Ściganie przestępstw wnioskowych jest więc uzależnione od woli pokrzywdzonego, który może mieć interes prawny w zaniechaniu ścigania. Prokurator nie może ścigać sprawcy bez złożenia wniosku przez pokrzywdzonego. Dopiero z chwilą złożenia wniosku postępuje jak przy przestępstwach ściganych z urzędu.

Przepisy kodeksu karnego zawsze wyraźnie wskazują, które przestępstwa są ścigane na wniosek, przeważnie przez użycie sformułowania, że ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego. Przestępstwa wnioskowe dzieli się na bezwzględnie i względnie wnioskowe. Przestępstwa bezwzględnie wnioskowe to takie, które tylko w tym trybie są ścigane, np. przestępstwo zgwałcenia. Przestępstwa bezwzględnie wnioskowe są przestępstwami wnioskowymi niezależnie od osoby sprawcy przestępstwa. Przestępstwa względnie wnioskowe są to przestępstwa, które tylko w wypadku wystąpienia określonej przez ustawę okoliczności są objęte tym trybem. W przypadku natomiast, gdy taka okoliczność nie występuje, ścigane są z urzędu, bez wniosku. Przykładem może być przestępstwo kradzieży, które jest w zasadzie przestępstwem ściganym z urzędu, ale zgodnie z art. 278 § 4 k.k., gdy kradzież popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego. Przestępstwo względnie wnioskowe jest więc przestępstwem wnioskowym wobec określonej grupy sprawców przestępstwa, wobec innych jest przestępstwem ściganym z urzędu. Kradzież na szkodę osoby najbliższej jest przestępstwem względnie wnioskowym (art. 278 § 4 k.k.), natomiast kradzież

**tryb ścigania
z urzędu**

**tryb ścigania
na wniosek**

**przestępstwa
bezwzględnie
i względnie
wnioskowe**

⁵¹ *Ibidem*, s. 69–70.

dokonana przez inną osobę jest przestępstwem ściganym z urzędu (art. 278 § 1 k.k.). W przypadku przestępstw bezwzględnie wnioskowych, nie można bez wniosku rozpocząć ścigania kogokolwiek spośród sprawców. Natomiast w przypadku przestępstw względnie wnioskowych, tylko co do niektórych sprawców konieczny jest wniosek.

**niepodzielność
podmiotowa
wniosku
o ściganie**

W przypadku złożenia wniosku o ściganie tylko niektórych sprawców, obowiązek ścigania obejmuje także inne osoby, których czyny pozostają w ścisłym związku z czynem osoby wskazanej we wniosku, o czym należy uprzedzić składającego wniosek. Zasada niepodzielności wniosku o ściganie powoduje, że ściga się wszystkie osoby, których czyn pozostaje w ścisłym związku z przestępstwem sprawcy wskazanym we wniosku. Powyższe konsekwencje dotyczą zarówno sprawcy wskazanego, jak i niewskazanego we wniosku. Reguły tej nie stosuje się jednak do najbliższych osoby składającej wniosek (art. 12 § 2 k.p.k.). Definicja ustawowa „osoby najbliższej” sformułowana jest w przepisie art. 115 § 11 k.k.

**podzielność
przedmiotowa
wniosku
o ściganie
cofnięcie
wniosku
o ściganie**

Dopuszczalna jest natomiast przedmiotowa podzielność wniosku o ściganie, a mianowicie, w razie wielości czynów ściganych na wniosek popełnionych w stosunku do tej samej osoby, możliwe jest ograniczenie wniosku o ściganie jedynie do niektórych z tych przestępstw⁵².

Wniosek o ściganie może zostać cofnięty. Uprawniony może nie być już zainteresowany dalszym ściganiem z powodu ochrony jego dóbr osobistych i umożliwia mu to cofnięcie wniosku. W postępowaniu przygotowawczym wniosek może być cofnięty za zgodą prokuratora, a w postępowaniu sądowym za zgodą sądu – do rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej, chyba że chodzi o przestępstwo określone w art. 197 k.k., tj. przestępstwo zgwałcenia. Ponowne złożenie wniosku jest niedopuszczalne (art. 12 § 3 k.p.k.).

Wola cofnięcia wniosku powinna być wyraźna. Oświadczenie w tym zakresie może być złożone na piśmie, a gdy jest składane ustnie, wymaga spisania protokołu (art. 143 § 1 pkt 1 k.p.k.).

W czasie rozważania kwestii zgody na cofnięcie wniosku zarówno prokurator, jak i sąd powinni mieć na uwadze z jednej strony cele postępowania karnego (w tym uwzględnianie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego), z drugiej zaś istotę instytucji ścigania na wniosek. Za wyrażeniem zgody na cofnięcie wniosku mogą przemawiać takie powody, jak powstanie stanu bliskości po podjęciu ścigania bądź naprawienie wyrządzonej szkody⁵³.

**zgoda na
cofnięcie
wniosku
o ściganie**

Zgoda prokuratora na cofnięcie wniosku lub brak tej zgody mają charakter decyzji i powinny być wyrażone w formie zarządzenia, które nie jest zaskarżalne. Za dopuszczalną uznać należy także zgodę na cofnięcie wniosku wyrażoną w uzasadnieniu postanowienia o umorzeniu postępowania z powodu braku wniosku (na skutek jego cofnięcia)⁵⁴.

⁵² T. Grzegorzczuk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2003, s. 76.

⁵³ T. Grzegorzczuk, *Cofanie wniosku o ściganie w procesie karnym*, PS 1997, nr 1, s. 40–44.

⁵⁴ W. Grzeszczyk, *op. cit.*, s. 79.

W postępowaniu sądowym, gdy wniosek wpłynął przed rozprawą, zgodę na cofnięcie wniosku wyraża sąd na posiedzeniu, a na rozprawie – do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego. Zgoda sądu powinna wynikać z protokołu posiedzenia albo protokołu rozprawy⁵⁵. Wydawana jest w formie postanowienia.

W pewnych przypadkach ściganie jest uzależnione od zezwolenia właściwego organu. Przykładem może być sytuacja, gdy dana osoba jest chroniona immunitetem. Uzyskanie zezwolenia władzy, od którego ustawa uzależnia ściganie, należy do oskarżyciela (art. 13 k.p.k.).

Brak wymaganego zezwolenia władzy na ściganie lub wniosku o ściganie stanowi ujemną przesłankę procesową. Nie można wszcząć postępowania, a wszczęte należy umorzyć, jeżeli nie ma zgody władzy na ściganie (art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k.). Organ procesowy jest zobowiązany do podjęcia kroków w celu uzyskania zezwolenia na ściganie lub wniosku o ściganie. Powinien także pouczyć osobę uprawnioną o przysługujących jej uprawnieniach w tym zakresie. Do chwili otrzymania wniosku lub zezwolenia władzy, od których ustawa uzależnia ściganie, organy procesowe dokonują tylko czynności niecierpiących zwłoki w celu zabezpieczenia śladów i dowodów, a także czynności zmierzające do wyjaśnienia, czy wniosek będzie złożony lub zezwolenie będzie wydane (art. 17 § 2 k.p.k.).

3.3. Tryb ścigania prywatnoskargowy charakteryzuje się tym, że akt oskarżenia wnosi i popiera sam pokrzywdzony. Ściganie przestępstw z oskarżenia prywatnego następuje z inicjatywy pokrzywdzonego na skutek wniesienia skargi prywatnej. Od tej chwili pokrzywdzony staje się oskarżycielem prywatnym. Przestępstwa prywatnoskargowe są w zasadzie skierowane przeciwko interesom jednostkowym. Do takich przestępstw należą w szczególności przestępstwa pomówienia (art. 212 k.k.), znieważenia (art. 216 k.k.) oraz naruszenia nietykalności cielesnej (art. 217 k.k.).

**zezwo-
lenie
władzy na
ściganie**

**brak zezwo-
lenia
na ściganie
jako ujemna
przesłanka
procesowa**

**tryb ścigania
z oskarżenia
prywatnego**

7. Zasada legalizmu

1. W znaczeniu prawnoprocesowym zasada legalizmu oznacza normę ogólną, zgodnie z którą przestępstwa ścigane z urzędu nie tylko mogą, ale muszą być ścigane przez prokuratora lub inne organy ścigania. Istotą legalizmu jest więc obowiązek ustawowy spoczywający na organach ścigania, które w przypadku powzięcia uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa ściganego z urzędu wszczynają i kontynuują postępowanie karne, niezależnie od tego, czy ściganie jest w konkretnym przypadku celowe z punktu widzenia politycznych, ekonomicznych lub innych interesów państwa, niemających jednak nic wspólnego z interesem wymiaru sprawiedliwości⁵⁶.

Zasada legalizmu jest sformułowana w art. 10 k.p.k. Zgodnie z art. 10 § 1 k.p.k., organ powołany do ścigania przestępstw jest zobowiązany do wszczęcia

**pojęcie zasady
legalizmu**

⁵⁵ J. Grajewski, L.K. Paprzycki, *Kodeks postępowania karnego z komentarzem*, Sopot 2000, s. 42.

⁵⁶ R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *op. cit.*, s. 71–72.